

Олександра Дубасенюк,

доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ORCID ID 0000-0002-9447-4527
dubasenyuk@ukr.net

Майя Мороз,

доктор педагогічних наук,
декан гуманітарно-педагогічного факультету,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
ORCID ID 0000-0001-5187-0434
morozmaja@i.ua

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. Доведено, що практична діяльність майбутнього вчителя передбачає використання досягнень психолого-педагогічної науки та педагогічного досвіду, а формування професійної компетентності майбутніх фахівців має бути спрямованим на підготовку конкурентоспроможних на ринку праці випускників, здатних до успішної професійної діяльності на рівні національних та світових стандартів, вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших завдань, спроможних до постійного професійного зростання, професійної мобільності.

Доведено, що формування професійної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти ефективно здійснюватиметься за умов цілеспрямованого виявлення та врахування особливостей їхньої фахової підготовки, зумовлених специфікою професійної діяльності; орієнтованості на індивідуальну мотивацію професійної підготовки майбутніх учителів, її узгодженості із соціальними запитами та актуальними тенденціями розвитку сучасної освіти; розробки відповідних педагогічних умов та методики формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки; створення належного навчально-методичного забезпечення процесу фахової підготовки з використанням інтерактивних форм та методів навчання, що забезпечує її ефективність.

Визначено систему педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки: професійно-педагогічну скерованість процесу викладання; використання інтерактивних форм та методів навчання; створення професійно-орієнтованого інформаційного освітнього середовища, наближеного до реального освітнього процесу школи.

Ключові слова: *учитель, професійна компетентність, фахова підготовка, освітнє середовище.*

Александра Дубасенюк, Майя Мороз. *Педагогические условия формирования профессиональной компетентности будущих учителей в заведениях высшего образования*

В статье исследована проблема формирования профессиональной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки в учреждениях высшего

образования. Доказано, что практическая деятельность будущего учителя предполагает использование достижений психолого-педагогической науки и педагогического опыта, а формирование профессиональной компетентности будущих специалистов должно быть направлено на подготовку конкурентоспособных на рынке труда выпускников, способных к успешной профессиональной деятельности на уровне национальных и мировых стандартов, решения познавательных, коммуникативных, организационных, моральных и других задач, способных к постоянному профессиональному росту, профессиональной мобильности.

Доказано, что формирование профессиональной компетентности будущих учителей в учреждениях высшего образования будет эффективно осуществляться в условиях целенаправленного выявления и учета особенностей их профессиональной подготовки, обусловленных спецификой профессиональной деятельности; ориентированности на индивидуальную мотивацию профессиональной подготовки будущих учителей, ее согласованности с социальными запросами и актуальными тенденциями развития современного образования; разработки соответствующих педагогических условий и методики формирования профессиональной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки; создание должного учебно-методического обеспечения процесса профессиональной подготовки с использованием интерактивных форм и методов обучения, что обеспечивает его эффективность.

Определена система педагогических условий, обеспечивающих эффективность формирования профессиональной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: профессионально-педагогическую направленность процесса преподавания; использование интерактивных форм и методов обучения; создание профессионально-ориентированной информационной образовательной среды, приближенной к реальному образовательному процессу школы.

Ключевые слова: учитель, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, образовательная среда.

Alexandra Dubaseniuk, Maya Moroz. Pedagogical conditions of formation of professional competence of future teachers in higher education institutions

The article examines the problem of forming the professional competence of future teachers in the process of professional training in higher education institutions. It is proved that the practical activity of the future teacher involves the use of psychological and pedagogical science and pedagogical experience, and the formation of professional competence of future professionals should be aimed at training competitive graduates in the labor market, capable of successful professional activity at national and world standards. communicative, organizational, moral and other tasks capable of constant professional growth, professional mobility.

It is proved that the formation of professional competence of future teachers in higher education institutions will be effectively carried out under the conditions of purposeful identification and consideration of the peculiarities of their professional training, due to the specifics of professional activity; focus on individual motivation of professional training of future teachers, its consistency with social demands and current trends in modern education; development of appropriate pedagogical conditions and methods of formation of professional competence of future teachers in the process of professional training; creation of proper educational and methodological support of the process of professional training with the use of interactive forms and methods of teaching, which ensures its effectiveness.

The system of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the formation of professional competence of future teachers in the process of professional training is determined: professional and pedagogical orientation of the teaching process; use of interactive forms and methods of teaching; creation of a professionally-oriented information educational environment close to the real educational process of the school. The proposed pedagogical conditions will contribute to the effective formation of professional competence of future teachers, as they provide

a comprehensive approach to the educational process as one that meets the requirements set by the state for modern higher pedagogical education.

Key words: *teacher, professional competence, professional training, educational environment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нова парадигма освіти, що формується у сучасній педагогічній науці та практиці, передбачає створення сприятливих умов для самореалізації людини у сфері її професійної діяльності. Це вимагає пошуку таких педагогічних технологій, які б максимально сприяли формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної педагогічної діяльності.

У низці державних нормативних документів, зокрема, таких, як Національна доктрина реформування системи освіти України у XXI столітті, Концепція художньо-естетичного виховання учнів, Комплексна програма художньо-естетичного виховання у закладах загальної середньої освіти та позашкільних навчальних закладах, Концепція «Нова українська школа», Концепція художньо-естетичних дисциплін у «Новій українській школі», закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», Державні стандарти початкової, загальної середньої та вищої освіти йдеться про основну мету державної політики щодо забезпечення розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина, а також модернізацію освіти на всіх її рівнях на засадах компетентнісного підходу, сутність якого визначається необхідністю формування у майбутнього фахівця компетентностей, що забезпечують ефективність упровадження інновацій у подальшій професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть учені активно досліджують проблеми розвитку освіти та професійно компетентнісної підготовки вчителів, зокрема в таких аспектах: філософія освіти (В. Андрущенко, В. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін.); методологія та теорія психології особистості (Л. Анциферова, Г. Балл, І. Бех та ін.); теоретичні та методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів у вищій школі (А. Алексюк, О. Антонова, В. Бондар, С. Вітвицька, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, М. Євтух, Т. Кочубей, Н. Ничкало, О. Савченко, Н. Сидорчук та ін.); методологія компетентнісно орієнтованого підходу до навчання в Україні та в зарубіжних країнах (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, В. Ягупов та ін.); сутність та структура професійної компетентності, формування у студентів окремих її видів (В. Беспалько, В. Гузеєв, О. Дахін, В. Кальней, Н. Кузьміна, О. Ломакіна, В. Луговий, А. Макарова, А. Маркова, А. Пискунов, О. Пометун, Дж. Равен, І. Родигіна, В. Сластьонін, Г. Скоробогатова, А. Тряпцін, М. Холодна, А. Хуторський та ін.).

Інноваційні підходи до організації сучасного вітчизняного освітнього простору в цілому та системи вищої освіти зокрема, нагальна потреба в формуванні нової генерації конкурентоспроможних, цілеспрямованих, творчих, відповідальних фахівців у галузі педагогіки вимагають створення таких педагогічних умов, які б сприяли ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов, здатних забезпечити ефективне формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя має особистісну зорієнтованість, яка виявляється в гуманізації освіти, створенні належних педагогічних умов для забезпечення особистісного та професійного зростання студентів, для посилення мотиваційної складової освітнього процесу. Такий підхід до організації освітнього процесу

сприятиме посиленню мотивації навчальної діяльності студентів, розвитку та вдосконаленню їхнього суб'єктивного і професійного досвіду, що дозволить здійснювати цілеспрямоване формування професійної компетентності, індивідуального стилю діяльності майбутніх учителів.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів передбачає усвідомлення особистості майбутнього фахівця як цілісної, «відкритої» системи, структурні компоненти якої (соціального, психологічного й інших рівнів) покликані гармонійно взаємодіяти між собою і приводити особистість до творчого саморозвитку дедалі вищого рівня її духовної зрілості. Надзвичайно важливим у цьому процесі є врахування індивідуальних якостей особистості, розвиток індивідуально-творчих можливостей та їхньому прояві у специфічній педагогічній діяльності.

У кожного з науковців, які розглядають формування професійної компетентності, є свій підхід до виокремлення педагогічних умов цього процесу.

Так, М. Плюта визначає три педагогічні умови та наводить їх характеристики [6, с. 15]:

1. Умова розвитку в процесі навчальної та позанавчальної діяльності позитивних мотивацій до участі у педагогічній діяльності, що характеризується:

соціально-професійним самовизначенням, самореалізацією та рефлексією;

– стимулюванням зацікавленості особистості у педагогічній діяльності та творчій активності;

– створенням прикладних ситуацій в умовах закладу вищої освіти.

2. Умова організації діяльнісно-орієнтованого простору, в якому студенти виявляють професійну компетентність на основі застосування набутих знань, що включає в себе:

– функціонування діяльнісно-орієнтованого простору (залучення студентів до різних форм соціальної взаємодії, варіативність навчальної, творчої, розвиваючої роботи);

– залучення студентів до змодельованих ситуацій професійної педагогічної діяльності;

– апробація студентами різних ролей у педагогічній діяльності, зіставлення своїх досягнень із власними індивідуальними здібностями.

3. Умова синхронізації виховних впливів на студента в процесі засвоєння знань та вмінь, формування соціальних та духовних якостей особистості, яка передбачає:

– синхронізацію виховних впливів на особистість студента в системі первинних (навчальна група), вторинних (курс), третинних (освітній заклад) та зведених об'єднань (секції, студії, творчі об'єднання) закладу вищої освіти;

– співробітництво викладачів, психологів, кураторів навчальних груп на основі організації рефлексії спільної педагогічної діяльності;

– організацію взаємодії між студентами різних курсів та спеціальностей, що реалізується через спільні практико орієнтовані проекти, практики.

Т. Гуцан визначає такі педагогічні умови [3, с. 9]:

1. Оновлення змісту професійної підготовки шляхом розробки та впровадження в навчальний процес спецкурсів, які доповнюють навчальний план.

2. Формування в студентів позитивної мотивації до професійної діяльності.

3. Підвищення якісного рівня діяльності кафедри та моніторинг змін на основі розробки й реалізації комплексної цільової програми.

Педагогічними умовами розвитку професійної компетентності студентів закладів вищої освіти, за К. Овакімян, є такі:

1. Забезпечення випереджаючого рівня освіти студентів відносно поточних проблем економічної діяльності у сфері освіти.

2. Насичення освітнього процесу професійно орієнтованою інформацією.

3. Збагачення міжпредметної взаємодії навчальних дисциплін.

4. Використання розвиваючого потенціалу проектного навчання [5, с. 18].

Г. Морозова визначає комплекс педагогічних умов, який всебічно впливає на процес формування професійної компетентності студентів: застосування особистісно орієнтованих технологій; залучення студентів (у процесі навчання) до практичної педагогічної діяльності; стимулювання рефлексивних позицій студентів [4, с. 15].

Необхідними та достатніми для ефективного формування професійної компетентності студентів Ю. Пузієнко вважає такі педагогічні умови: інформаційна наповнюваність змісту освіти професійно орієнтованими знаннями; використання в освітньому процесі технологій модульного та проектного навчання; залучення студентів до освітньої діяльності [7, с. 21].

З огляду на беззаперечну значущість свідомої, позитивної мотивації навчальної діяльності та її впливу на розвиток особистісних якостей студентів, важливою педагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх учителів ми вважаємо розробку та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на розвиток мотиваційно-ціннісних орієнтацій та особистісних якостей студентів.

Для різносторонньої підготовки майбутнього фахівця обов'язковим є врахування полісуб'єктності, використання всіх природних ресурсів студентів, їхніх індивідуальних особистісних характеристик та якостей. Саме такий підхід до фахової підготовки майбутніх учителів може забезпечити якісне формування їхньої професійної компетентності. Тому використання полісуб'єктності, що полягає в розумінні особистості студента, рівня його особистісного розвитку, як базового методичного принципу є вагомим педагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти.

На підставі проведеного аналізу наукових праць, з урахуванням специфіки фахової підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти ми визначили педагогічні умови, які вважаємо найбільш дієвими у формуванні професійної компетентності студентів. До таких педагогічних умов відносимо:

1. Інтеграцію та оновлення змісту фахової підготовки майбутніх учителів.
2. Посилення мотивації студентів до формування власної професійної компетентності.
3. Стимулювання викладачами позитивної мотивації студентів до формування професійної компетентності.
4. Створення компетентісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища.
5. Удосконалення змісту фахової підготовки студентів у закладі вищої освіти.
6. Запровадження завдань практико орієнтованого змісту під час педагогічної практики.
7. Використання розвивального потенціалу проектного навчання.
8. Використання інтерактивних форм і методів навчання, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.
9. Створення рефлексивних позицій студентів – майбутніх учителів музики у процесі формування професійної компетентності.
10. Стимулювання творчої активності та самостійності студентів у педагогічній діяльності.

Чимала кількість запропонованих педагогічних умов потребує визначення серед них домінантних. З огляду на те, що випадково обрані педагогічні умови лише частково вплива-

ють на успішність розвитку досліджуваної компетентності, виникає потреба у створенні гнучкого комплексу умов. Тому нами було проведене експертне оцінювання й ранжування ступеня важливості запропонованих педагогічних умов для формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. Для проведення ранжування ми сформували експертну групу з 80 осіб – викладачів психолого-педагогічних та фахових навчальних дисциплін закладів вищої освіти. Експертам була запропонована анкета – перелік педагогічних умов для визначення ступеня їх важливості щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. У кожній з експертних анкет визначався ранг кожної педагогічної умови. Педагогічній умові з найвищим рангом присвоювався ступінь 1 [1, с. 85–88]. Правильність складання підсумкової матриці підтверджується відповідністю розрахованій контрольній сумі:

$$\sum x_{ij} = \frac{(1+n)n}{2}$$

де n – кількість висунутих педагогічних умов.

$$\sum x_{ij} = \frac{(1+10)10}{2} = 55$$

Таким чином, нами була сформована рангова структура педагогічних умов. Матриця рангів відображає результати експертного оцінювання та визначення ступенів важливості з точки зору експертів кожної запропонованої педагогічної умови для формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця рангів експертного оцінювання педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти

Пед. умова	Групи експертів										Сума рангів	Місце
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	1	2	1	1	2	3	2	1	2	1	16	1
2	7	9	5	8	6	5	9	8	7	9	73	8
3	8	8	6	9	5	6	8	9	8	8	75	9
4	2	1	3	3	1	2	3	2	3	3	23	3
5	9	6	7	6	7	7	6	6	9	7	70	7
6	3	4	4	2	3	4	4	3	4	2	33	4
7	5	7	8	7	9	8	5	7	5	6	67	5
8	3	3	2	3	2	1	1	2	1	4	22	2
9	7	6	9	6	10	9	7	7	6	5	72	6
10	10	9	10	10	10	10	10	10	10	10	108	10
Разом	55	55	55	55	55	55	55	55	55	55	630	

Як свідчать узагальнені результати проведеного експертного оцінювання, викладачі визначили, що із десяти запропонованих педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки найбільш вагомими є:

- інтеграція та оновлення змісту фахової підготовки;
- використання інтерактивних форм та методів навчання, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх учителів;

– створення інформаційно-освітнього середовища, яке забезпечує формування фахових компетентностей.

Розрахуємо відхилення суми рангів для і-го об'єкта від середньої суми рангів (d_i), квадрат відхилення (d_i^2); суму квадратів відхилень ($\sum d_i^2$) та відобразимо в табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок квадратів відхилень рангів кожної педагогічної умови (об'єкта експертного оцінювання) від середньої суми рангів

Пед. умова	Групи експертів										Сума рангів	d _i	d _i ²
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1	1	2	1	1	2	3	2	1	2	1	16	39	1521
2	7	9	5	8	6	5	9	8	7	9	73	-27	729
3	8	8	6	9	5	6	8	9	8	8	75	-29	841
4	2	1	3	3	1	2	3	2	3	3	23	29	841
5	9	6	7	6	7	7	6	6	9	7	70	-23	529
6	3	4	4	2	3	4	4	3	4	2	33	22	484
7	5	7	8	7	8	8	5	7	5	6	66	-20	400
8	4	3	2	4	4	1	1	4	1	4	28	30	900
9	6	5	9	8	9	9	8	6	8	6	74	-21	441
10	10	10	10	7	10	10	9	9	8	9	92	-43	465
Разом	55	55	55	55	55	55	55	55	55	55	550		7 151

Для виявлення ступеня узгодженості думок викладачів у визначенні важливості педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки нами застосований статистичний показник залежності випадкових величин – коефіцієнт конкордації [2, с. 89-91].

$$W = \frac{12S}{m^2 (n^3 - n)},$$

де S – сума квадратів відхилень рангів від середнього значення;

m – кількість експертів;

n – кількість висунутих педагогічних умов.

$$W = \frac{12 \cdot 7151}{10^2 (10^3 - 10)} = 0,7738$$

Відомо, що коефіцієнт W визначається в межах від 0 до 1. Причому, чим більше значення коефіцієнта конкордації, тим вище узгодженість оцінок експертів. Отже, отриманий результат $W=0,7738$ засвідчує узгодженість думок експертів.

Для підтвердження не випадковості отриманого результату застосуємо критерій узгодженості Пірсона χ^2 .

За статистичними таблицями критичних значень критерію χ^2 , що відповідає числу ступенів свободи $(n-1) = 10-1 = 8$ на 95% рівні ймовірності $\chi_{\text{крит}} = 15,5$, на 99% рівні ймовірності $\chi_{\text{крит}} = 20,1$.

Розраховуємо $\chi^2 = 10 \cdot 0,7738 \cdot (10-1) = 69,64$.

Оскільки $69,64 > 15,5$ та $69,64 > 20,1$, то значення розрахованого нами коефіцієнта конкордації $W=0,7738$ не є випадковим. Отже, отримані результати є об'єктивними і можуть використовуватися в подальших дослідженнях.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Таким чином, методом експертного оцінювання визначено низку педагогічних умов, що мають забезпечувати формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. Це, зокрема: інтеграція та оновлення змісту фахової підготовки; використання інтерактивних форм та методів навчання, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; створення інформаційно-освітнього середовища, яке забезпечує формування фахових компетентностей.

Усі запропоновані педагогічні умови сприятимуть ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів, оскільки забезпечують комплексний підхід до освітнього процесу як такого, що відповідає вимогам, поставленим державою до сучасної вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашеров А. Т., Логвиненко В. Г., Федоров И. В. Развитие познавательной самостоятельности студентов при изучении дисциплин компьютерного цикла. Приходько В. М. и Жураковский В. М. (Ред). Москва : МАДИ (ГТУ); Харьков : УИПА, 2007. С. 85–88.

2. Балджи М. Д., Карпов В. А., Ковальов А. І., Костусев О. О., Котова І. М., Сментина Н. В. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків. Одеса : ОНЕУ, 2013. С. 89–91.

3. Гуцан Т. Г. Формування готовності майбутнього вчителя економіки до профільного навчання старшокласників: дис. ... канд. пед. наук. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 9–10.

4. Морозова Г. М. Формирование экономической компетентности студентов ВУЗА в процессе их профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук. Челябинск : ФГБОУ ВПО Челябинский гос. ун-т, 2012. С. 15–16.

5. Овакимян Е. Е. Развитие экономической компетентности студентов ВУЗов: дис. ... канд. пед. наук. Челябинск : Челябинский гос. пед. ун-т, 2010. С. 18.

6. Плюта М. В. Педагогические условия формирования экономической компетентности у студентов гуманитарных специальностей ВУЗА: дис. ... канд. пед. наук. Кострома : Костромской госуд. ун-т им. Н. А. Некрасова, 2010. С. 15–16.

7. Пузиенко Ю. В. Формирование экономической компетентности студентов: дис. ... канд. пед. наук. Оренбург : Оренбургский гос. пед. ун-т, 2007. С. 21.

REFERENCES

1. Asherov A. T., Logvinenko, V. G., Fedorov, I. V. Razvitie poznavatel'noj samostojatel'nosti studentov pri izuchenii disciplin komp'yuternogo cikla [The development of students' cognitive independence in the study of the disciplines of the computer cycle]. Moskva : MADI (GTU); Har'kov : UIPA, 2007. S. 85–88 [In Russian].

2. Baldzhy M. D., Karpov V. A., Koval'ov A. I., Kostusyev O. O., Kotova I. M., Smentyna N. V. Obgruntuvannya hospodars'kykh rishen' ta otsinka ryzykiv [Substantiation of business decisions and risk assessment]. Odesa : ONEU, 2013. S. 89–91 [In Ukrainian].

3. Hutsan T. H. Formuvannya hotovnosti maybutn'oho vchytelya ekonomiky do profil'noho navchannya starshoklasnykiv [Formation of readiness of the future teacher of economics for profile training of senior pupils]. dys. ... kand. ped. nauk. Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka, 2011. S. 9–10 [In Ukrainian].

4. Morozova G. M. Formirovanie jekonomicheskoy kompetentnosti studentov VUZA v processe ih professional'nogo obrazovaniya [Formation of economic competence of university students in

the process of their professional education]. dis. ... kand. ped. nauk). Cheljabinsk : FGBOU VPO Cheljabinskij gos. un-t, 2012. S. 15–16 [In Russian].

5. Ovakimjan E. E. Razvitie jekonomicheskoy kompetentnosti studentov VUZov [Development of economic competence of university students]. dis. ... kand. ped. nauk. Cheljabinsk : Cheljabinskij gos. ped. un-t, 2010. S. 18 [In Russian].

6. Pljuta M. V. Pedagogicheskie uslovija formirovaniya jekonomicheskoy kompetentnosti u studentov gumanitarnyh special'nostej VUZA [Pedagogical conditions for the formation of economic competence among students of humanitarian specialties of the university]. dis. ... kand. ped. nauk. Kostroma : Kostromskoj gosud. un-t im. N. A. Nekrasova, 2010. S. 15–16 [In Russian].

7. Puzienko Ju. V. Formirovanie jekonomicheskoy kompetentnosti studentov [Formation of economic competence of students]. dis. ... kand. ped. nauk. Orenburg : Orenburgskij gos. ped. un-t, 2007. S. 21 [In Russian].

Матеріал надійшов до редакції 20.10.2021 р.